

Hvordan påvirker EU det nordiske samarbeidet ?

A. Historikk

EF I EU har siden sin tilblivelse hatt stor innflytelse på nordisk politikk. Et utslag av dette er de politiske begrensninger som tidlig ble satt for det nordiske samarbeidet, og som stadig har betydning. Særlig i Danmark og Norge hevdet representanter for et flertall i nasjonalforsamlingene at nordisk samarbeid ikke komme i konflikt med, eller bli konkurrent, et alternativ til EU. Samarbeidet kunne foregå i det srpå, steg for steg, men det måtte ikke bli for storslagent.

Eksempel 1: Derfor gikk det eksempelvis dårlig med planene om å opprette NORDØK, en gang i overgangen mellom 1960- og 1970-tallet. Prosjektet tok sikte på å legge forholdene til rette for et sterkt utvidet økonomisk samarbeid mellom landene. Men fallet kom fordi sterke krefter i Danmark og Norge fryktet at NORDØK ville kunne ødelegge muligheten for full tilslutning til EFÆU. Samtidig fryktet finnene at særlig dansker og nordmenn som rest forberedte seg på inntreden i EFÆU, og at NORDØK derfor var skuebrød. Offisielt var det finnene som brøt forhandlingene for godt. Men da var allerede spillet om å fordele skylden kommet langt.

Eksempel 2: Denne spenningen mellom å ville "noe mer" med Norden, en slags Norden-først- posisjon, og så på den andre siden, EU først, deretter Norden, kan illustreres med et ferskere eksempel. Mittengruppen i Nordisk Råd, som er en sammenslutning av en stor gruppe partier som befinner seg i det politiske sentrum, skrevet program som heter "Norden inför 2000- talet". Der kan vi lese at partiene vil forsterke Nordens posisjon i forhold til den europeiske integrasjonen. De mener vi må streve for å finne løsninger på de europeiske integrasjonsspørsmålene som ikke splitter Norden. Men partiene har også funnet det nødvendig, for å bevare enigheten, å ta med følgende setning: "Vi ser inte ett nordisk samarbeite som ett alternativ till et vidare internationelt samarbeite". For EU-folkene er dette en repetisjon av et forbehold, en tradisjonell grensesetting, mens nordistene står fritt til å tolke setningen som de vil. Det nordiske samarbeidet påvirkes stadig av denne balansegangen. Forklaringen er selvsagt at forholdet til EU har skapt politiske splittelse og spenning i alle nordiske land.

B. Paavo Lipponens framtidvisjon.

På den andre siden, de fleste er positive til Norden. Derfor er det blitt et viktig innslag i offisiell politikk å tone ned inntrykket av at EU skaper problemer for det nordiske. Ja-folket gjør alt for å få fram at Norden og EU fungerer i en harmonimodell. Men i realpolitikken er det annerledes, noen vinner, noen taper. Eksempelvis merkes at det er Brussel som er kommet i fokus for regjeringene, og også for folkene i de nordiske landene. Psykologisk/politisk vendes blikket sørover .Det er jo derfra mye av lovgivningen nå kommer. Denne forsterkede nord-sør-aksen gjør det vanskeligere enn før å styrke tverrforbindelsene i Norden. Nordisk Råd ikke lenger en viktig arena for handlekraftige politikere. Flere av dem konkurrerer dessuten om viktige posisjoner i Brussel. Maktforholdene har endret seg.

Så kan vi gjette oss til at det bak kulissene i det nordiske /europiske politikermiljøet fins enkelte som har ventet på at det offisielt skal bli satt ord på disse realitetene. I så fall fikk de sine ønsker oppfylt i mars d. å. Da holdt Paavo Lipponen en tale i Oslo som ble godt referert og kommentert av Aftenposten. Lipponen hevdet vi må ta hensyn til de reelle maktforhold.

Det er EU som teller. Han reiste spørsmål om den flora av politiske samarbeidsorganer som er vokst fram i Norden og østersjøområdet, på ulike tidspunkter og for ulike formål, tjener landenes interesser på beste måte i dag. Lipponen nevnte Nordisk Råd, det baltiske råd og østersjørådet. På bakgrunn av talen mente Aftenposten det åpenbart er behov for sanering av nordiske institusjoner. Disse tankene om å omstrukturere/ ev. avvikle Nordisk Råd skapte ingen politisk debatt i Norge. Ingen ivrige ja-politikere grep ballen. Sannsynligvis fordi slike forslag ville være svært upopulære. Nordisk samarbeid er i motsetning til EU oppfattet svært positivt blant folk flest. I spenningsfeltet mellom det nordiske og europeiske må spesielt ja- folk manøvrere forsiktig. Men Lipponens tanker om å sanere nordiske institusjoner er utvilsomt et viktig tegn i tiden.

Og han sa også noe mer i sin tale. Lipponen mente det er av avgjørende betydning at de nordiske land står sammen, skaffer seg partnere og maksimerer sin politiske tyngde i Europa. Så om vi ikke misforstår, skal ev. bortfallet av Nordisk Råd, Baltisk Råd og østersjørådet erstattes av en nordisk kraftsamling innen EU. Det må vi kunne kalle en nordisk europastrategi, og den honnør skal Paavo Lipponen ha, at han er en av de få fra våre nordlige breddegrader som har forsøkt å tenke Norden innen EU.

C. Hovedpunkt i europeisk debatt.

Men her stopper også de anerkjennende ord, for etter min oppfatning kom Paavo Lipponen til Oslo med en lite gjennomtenkt ide. Vi minnes jo godt ja- folkenes forespeiling om at nordiske EU-medlemmer ville finne sammen i Brussel. Det har ikke skjedd, landene har stort sett kjørt sine egne løp. EU-systemet stimulerer ikke til nordisk politisk samhandling. I Ministerrådet sitter representanter for landene, i parlamentet grupperes med lemmene etter partitilhørighet.

Svakheten ved Lipponens forslag er likevel fraværet av tanker om selve hensikten med en felles nordisk mobilisering i Europa. Han svarer ikke på følgende spørsmål:

Hva skulle i tilfelle de nordiske land bruke sin politiske tyngde til? Hvilket formål, hvilket program skulle en slik kraftsamling forsøke å realisere?

Og ikke minst, hvordan ville denne nordiske maktgrupperingen plassere seg i forhold til det for tiden desidert viktigste politiske spørsmålet i Europa. som er følgende: Vil vi gi mer makt i til Brussel, eller ønsker vi at makten fremdeles skal være forankret i nasjonale, folkevalgte organer?

Det var presist den problemstilling den svenske junilista sette i fokus under EU- parlamentsvalget nylig, og som uten stor valkamp ble ansett som viktig av svært mange velgere. Og det er presist den problemstillingen som blir hovedpremiss for all folkeleg debatt i Europa i tiden framover.

Et parallelt spørsmål, som er minst like viktig, lyder således: Hvordan kan vi bygge ut samarbeidet i Europa uten å ødelegge demokratiet?

I Oslo gikk Lipponen utenom begge disse sentrale spørsmålene. Han unnlot å melde seg inn i den europeisk diskusjonen. Uten å foreslå et program for sin nordiske kraftsamling, vil han derfor muligens oppnå å svekke de nordiske institusjonene, men uten å få til noe som helst av nordisk kraft og samling i forhold til EU.

D. Øst-utvidelsen og Grunnloven.

To viktige begivenheter kommer imidlertid til å holde de viktige spørsmålene varme i tiden framover. Det er 1) Hvordan EU takler situasjonen etter at medlemstallet økte til 25 2) Hva blir utfallet av kampen om Grunnloven ?

De nordiske landene stilte seg generelt positivt til utvidelsen av EU. En forklaring kan være at de så for seg et noe annet EU etter utvidelsen, mindre sentralstyrt, mere tilrettelagt for nasjonal og regional utfoldelse, mindre Brussel, mindre føderalisme.

Men utviklingen tok ikke den veien. I stedet har vi sett at føderalistene vant fram på avgjørende punkter, f.eks banet øst-utvidelsen vei for en mengde nye flertallsbeslutninger. Argumentet var at unionen ikke kunne fungere uten en mer effektiv beslutningsprosess.

Effektivitet stod mot demokrati, det første fikk forrang framfor det siste. For å illustrere dette kan vi sammenligne utfallet av Nice-konferansen med utkastet til Grunnlov. Det skal jeg imidlertid ikke gå nærmere inn på her.

Jeg vil heller rette søkelyset på de punktene i Grunnloven som klart berører spørsmålet om maktfordelingen mellom Brussel og medlemsstatene. Konventet fikk et mandat til skrivning nlov som ikke bare skulle tilføre Brussel makt, men også gjøre klart på hvilke områder makt kunne overføres fra Brussel til medlemslandene. Jeg kan ikke se at dette siste aspektet, desentralisering av makt, er blitt tatt hensyn til i foreliggende utkast. På dette punktet har jeg kommet fram til samme konklusjon som tidsskriftet Economist, at Grunnloven slik den er ikke tilbakefører makt til medlemslandene. Det er spesielt to punkter her som er aktuelle for en drøftelse: 1) Reglene om kompetansefordeling mellom Brussel og hovedstedene i medlemslandene og 2) Det såkalte subsidiaritetsprinsippet som skal medvirke til at beslutninger blir tatt på lavest mulig nivå.

Vi snakker her om svært uklare saker. Hvilke grensdragninger gjøres mellom EUs enkompetanse, den s.k. delte kompetansen og medlemslandenes kompetanse ? Slik Economist oppfatter saken, har unionen sikret seg en definisjonsmulighet, slik at den for å kunne ivareta sine interesser vil kunne intervensere såvel på området for delt kompetanse og på landa sine egne område. Tidsskriftet hevder også at subsidiaritetsprinsippet, som er tenkt å være en brems på unionens makt, vil ha null verdi i praksis. Disse prinsippene er underordnet Unionen sine mål, jmfør art. 9. Nasjonale parlament får seks uker på seg på seg til å protestere mot en sak som de mener krenker prinsippet om subsidiaritet. Men slik art. 9 er formulert blir det meget vanskelig å bevise at en sak ikke best kan avgjøres i Brussel. Jeg vil ikke gå næmlere inn på detaljene her, poenget er, som Economist har skrevet i mange artikler, at Grunnloven er uklar, den gir ikke faste holdepunkter for maktfordelingen. Unionen kan ekspandere i føderalistisk retning. Hva som derimot ligger urokkelig fast i Grunnloven, er prinsippene om fri flyt av varer, tjenester, arbeidskraft og kapital.

Economist anbefaler at Grunnlovsforslaget går rett i papirkurven, av prinsipielle grunner. Hvordan vil så debatten og kampen om grunnloven virke i Norden? Jeg tror vi kan være sikre på at denne saken, stimulert av folkeavstemninger i flere av landene, vil føre til at makt- og demokratispørsmål løstes opp som viktigste tema, og det vil i tilfelle være et stort framskritt.

E. Talen Lipponen burde holdt.

Så til avslutning vil jeg lese opp en tale som jeg skulle ønske Paavo Lipponen kunne holdt under sitt Norgesbesøk tidligere i år. Talen lyder slik:

Kjaera nordiska vanner !

Det var trevligt at bli innbjuden til Norge, detta land som i sin historia utvecklade demokrati mycket tidligt. Redan sedan 1000 år tillbaka fanst det i det nordiske og vast-atlantiske området førsamlingar av folk som författade og vedtok lagerna. Dessa demokratiska traditioner överlevde genom historiens gong, de ble borta, men kom tillbaka. Nu står jag her med en plågsam kjensla av at vi påny« er på veg bort från folkstyret, såvel dets fina mekanismer som dets vardemessige grunnlag. Over hela Europa markar vi denna trend. Eus demokratiska underskott er et reslutat av denna katastrofaia utveckling. Og nu kan offisiella maktforskare såvel i Norge som Danmark fortelja at EU utgör et hot mot den reprewentativa demokrati. En mycket stor prosent af de danska lagarna kommer nu från EU, beslutat af fo lk som inte har nogon fullmakt från folket til å gjöra nogot sådant, och som inte kan kontrolleras genom almana demokratiska val. Situationen er den samma i Svrige och Finland. Også Norge er berørt, om enn mycket mer beskjedent, ved at landet inngikk det s.k. EØS-avtalet.

Ja, jag er djupt urolig. Vi trodde demokratiet sagra de då Berlinmuren fall, hva vi inte såg eller ville se, var at vår eget demokrati smuldrade opp innanfrå.

Men tilvaron er lyckligvis såndan skapat, at ingen förlust eller sager vil nogonsinn stå før evigt. Kampen om EU, och um bur samarbeidet i Europa kan skje som bast, hårdnar nu til. Nu galder det å veta vad man ønsker. Jag er øvertygad om at vi i Norden ser likt på den frågan. Det er makt - og demokratifrågor som er de klart viktigaste før oss. Vi bør sålunda kunna enas om två punkter: 1. Vi ønsker at innratta samarbeidet i Europa på sådant satt at det gynnar og inte som nu underminerar våra demokrati. 2. Vi ønsker inte å fly«a mera makt til Brussel, heller vil vi føra makt tilbake til folkvalda, parlamentariska forsamlingar i medlemslandema.

Kjara venner, de nordiska landerna skulo på detta grunnlag, och med detta program, stå samman ock skaffa seg partnarar og derigenom maximera sin politiska tyngd i Europa. I nordmenn och islandingar kan føra denna kamp genom at fortfarande saga nej til deltagande i en djupt udemokratisk union. Vi andra måste føra kampen innom EU. Skildnaden blir i prinsipen inte så stor. Det er folkopinionen i Europa vi kampar om. Utgangspunkten er de basta. Det folk vil ha ar samarbeide, inte union. Det visar Eus egne opinionsmatningar. Det som gør at Norden kan bli en mycket trovardig deltagare i denna oppgørelsen, er at vi har visat at vi på vårt eget område har gjennomført en integration som har hunnit langer enn nogon annan mellomstatlig organition. Vi har mycket stom resultat at visa til. Det kan vara en grunn til at de baltiska staterna har fattat så stor interesse før det nordiska samarbeidet. Jag vil understreke så starkt jag kan, at alt detta har vi fått til utan at skada våra demokrati, snarare har demokratin styrkat seg. Derfor måste vi beholda Nordiska Rådet, Baltiska rådet och østersjøkonferanserna. De representerer nu samarbeidsmekanismer som bør har stor interesse i det framtidiga EU - som strekker seg från vest og langt til øst, från nord til syd. Vi behøver alternativ til Grunnlagens prinsiper om beslutsprocessar. Dette alternativ fins redan skrivit ned i Helsingforsavtalet, som er grundvalen før det nordiska samarbeidet. Jag vil her sitera § 63 i detta avtal, som borde vara en framtidsmodell, og i minstone et viktig inDslag i den kommande europeiska debatten:

Artikkel 63 2,5,8

Beslut av ministerrådet ar bindande for de sarskiida landerna. Beslut i fråga som enligt något lands forfattning kraver folkrepresentationens godkannande binder dock icke detta land forran folkrepresentationen godkant beslutet. Erfordras sådant godkannande, skall ministerrådet underrattas harom innan ministerrådet fattar beslutet. Innan folkrepresentationens godkannande givits, ar ej heller annat land bundet av beslutet.

Kjara venner, som ni ser har vi en stor sak å samla oss om, om vi vil. Nu måste vi visa, som Palme sa, att politik er at vilja.

